

Nr 31

Utbildningsutskottets betänkande i anledning av propositionen 1972: 84 angående gymnasieskolans kompetensvärde, m. m. jämte motioner.

Propositionen

I propositionen 1972: 84 har Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för behörighet, urval m. m. för högskolan som förordats i propositionen.

I propositionen redovisas, på grundval av kompetensutredningens huvudbetänkande (SOU 1970: 21) Vägar till högre utbildning I, riktlinjer för en reformering av kompetensreglerna för tillträde till högre utbildning. Ett fortsatt utrednings- och planeringsarbete är nödvändigt på vissa punkter. Som en grund för detta arbete bör ligga ett ställningstagande från statsmakternas sida till de grundläggande principerna för behörighet och urval. I propositionen framhålls också att utformningen av kompetensreglerna har ett samband med det arbete som pågår inom 1968 års utbildningsutredning. Efter det fortsatta utredningsarbetet kommer de återstående frågorna att redovisas för riksdagen.

En reform av kompetensreglerna bör utgå från principen att studerande från varje linje i gymnasieskolan bör ha möjligheter att bygga på sin utbildning med fortsatta studier. Samtidigt måste reformen tillgodose samhällets krav på att de som går till högre utbildning skall ha förutsättningar att genomföra studierna på denna nivå. I propositionen förutsätts, liksom i direktiven till kompetensutredningen, att utgångsnivån för universitets- och högskolestudier skall vara oförändrad.

I propositionen förordas att avslutad tvåårig eller treårig utbildning i gymnasieskolan — under förutsättning av kunskaper motsvarande två års studier i svenska och engelska — skall ge s. k. allmän behörighet för högre utbildning. För tillträde till enskilda utbildningsvägar skall därutöver kunna ställas krav på förkunskaper i vissa specificerade ämnen (s. k. särskild behörighet). Ytterligare arbete är nödvändigt för att i det nya läget precisera dessa krav för de olika studievägarna inom högskolan.

Möjligheterna för studerande som fyllt 25 år och varit yrkesverksamma minst fem år att studera vissa ämnesområden inom filosofisk fakultet bör kvarstå och utvidgas till att gälla studier för fullständig examen. En försöksverksamhet med s. k. orienteringskurser för vuxna inom

ramen för den kommunala vuxenutbildningen — avsedda att tjäna som introduktion till högskolestudier — föreslås.

Med hänsyn bl. a. till arbetet inom 1968 års utbildningsutredning redovisas beträffande regler för urval endast vissa principiella ställningstaganden. En viktig utgångspunkt för det fortsatta arbetet bör vara att undvika att grunda urvalet endast på betyg från underliggande skolstadium. I propositionen förordas att ett studielämplighetsprov införs för alla som vill söka till högre utbildning. I det fortsatta arbetet bör undersökas om detta prov kan användas som en grund för fördelning av tillgängliga utbildningsplatser mellan olika grupper av sökande. Erfarenhet från arbetslivet bör ingå i meritvärderingsunderlaget.

Det bör enligt propositionen vara möjligt att låta nya behörighets- och urvalsregler träda i kraft omkring mitten av 1970-talet.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat följande motioner:

1972: 1144 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att åtgärder snarast vidtas för att komma till rätta med icke önskvärda effekter av nuvarande system för urval av elever till spärrade utbildningslinjer,

1972: 1681 av herr Bohman m. fl. (m) vari hemställs

1. att riksdagen godkänner de riktlinjer för en reform av gymnasieskolans kompetensvärde m. m. som förordats i motionen,

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t anholder att en översyn av gymnasieskolans organisation företas i enlighet med de riktlinjer som angetts i motionen,

1972: 1682 av fröken Eliasson m. fl. (c) vari hemställs

1. att riksdagen ger Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts beträffande riktlinjer för utbildningspolitiken, utgångsnivån och standarden i den högre utbildningen, en utbyggd studie- och yrkesorientering i grundskolan och gymnasieskolan, en allmän orienteringskurs som introduktion till högre studier samt värdering av arbetslivserfarenhet,

2. att utskottet vid behandlingen av propositionen 1972: 84 i övrigt beaktar vad i motionen anförts,

1972: 1683 av herr Richardson m. fl. (fp) vari hemställs

A. att riksdagen uttalar att normalstudievägen till universitets- och högskolestudier utgörs av genomgången treårig linje i gymnasieskolan och att detta skall vara vägledande vid dimensioneringen av gymnasieskolan,

B. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att

1. en förteckning över s. k. normalstudievägar till skilda postgymnasiala utbildningsmöjligheter utarbetas,
2. regler och rekommendationer för komplettering av icke behörighetsgivande gymnasieskolstudier i och för vinnande av såväl allmän som särskild behörighet utarbetas,
3. betygssystemet i gymnasieskolan omarbetas så att en viss minimistandard för godtagbara kunskaper och färdigheter i varje ämne fastställs.

Utskottet

Riksdagens beslut år 1968 om grundskola och gymnasieskola har genomgripande förändrat det svenska skolväsendet (prop. 1968: 129, SU 1968: 179 och 201, 2 LU 1968: 71, rskr 1968: 378 och 366; prop. 1968: 140, SU 1968: 195, rskr 1968: 404). Alla ungdomar avses inom grundskolan få en likvärdig utbildning. Valet av tillvalsalternativ i grundskolan skall inte längre påverka möjligheterna att välja studieväg i gymnasieskolan. Beslutet om gymnasieskolan innebar dels att fackskola, gymnasium och yrkesskola ersattes av en ny, organisatoriskt sammanhållen skolförform, dels att yrkesutbildningen innehållsmässigt reformerades. På den gymnasiala nivån har nya utbildningsalternativ tillkommit, i flera fall med inslag av sådana ämnen, som tidigare var ensamt utmärkande för de linjer, som i dag ger behörighet för eftergymnasiala studier.

Övergången från gymnasieskola till eftergymnasial utbildning förutsätter även i fortsättningen ett system av behörighetsregler. Dessa regler bör enligt propositionen vara så utformade att de ger eleverna på gymnasieskolans olika linjer möjligheter att utan alltför omfattande kompletteringar gå vidare till högre utbildning. Å andra sidan måste behörighetsreglerna ge utbildningsväsendet förutsättningar att uppfylla de krav samhället ställer på den högre utbildningen. Satsningen på utbildningsväsendet motiveras bl. a. av samhällets behov av arbetskraft med högre utbildning och dessa behov bestämmer den önskvärda kunskapsnivån hos dem som genomgått högre utbildning. Om denna i framtiden skulle börja på en relativt låg utgångsnivå, måste enligt propositionen tiden för de eftergymnasiala studierna förlängas, eftersom en del av dagens gymnasiala utbildning då måste läggas in i den högre utbildningen. Om vissa utbildningsmoment på detta sätt flyttas från gymnasial utbildning till eftergymnasial kan det betyda att färre individer får tillfälle att inhämta dem på grund av de tillträdesbegränsningar som gäller inom den eftergymnasiala sektorn. Därmed ökar också klyftan mellan dem som fått eftergymnasial utbildning och dem som inte fått det.

I propositionen skiljs mellan allmänna och särskilda behörighetsvillkor. Den allmänna behörigheten avser de krav, som alla studerande måste uppfylla. Särskild behörighet avser de krav på bestämda förkunskaper, som de enskilda utbildningslinjerna förutsätter.

Den som genomgått en avslutad tvåårig eller treårig utbildning inom gymnasieskolan samt har kunskaper i svenska och engelska, motsvarande lägst två årskurser av gymnasieskolan, skall enligt propositionen ha allmän behörighet. Det föreslås också nya vägar för vuxna, som ej genomgått gymnasieskola, att förvärva allmän behörighet. Utbildning vid t. ex. folkhögskola bör ge allmän behörighet, om den studerande har kunskaper i svenska och engelska motsvarande lägst två årskurser på social linje i gymnasieskolan. Det får avgöras från fall till fall om en utbildningsväg för vuxna av här aktuellt slag är att betrakta som gymnasial. Vuxenstuderande utan skolmässiga meriter föreslås vidare inom ramen för pågående försöksverksamhet med vidgat tillträde till högre utbildning få rätt att avlägga fullständig examen inom de ämnesområden, som omfattas av bestämmelserna i kungörelsen (1969: 68) om vidgat tillträde till högre utbildning. Den av kompetensutredningen föreslagna orienteringskursen för vuxenstuderande bör enligt propositionen bedrivas försöksvis inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen och en utvärdering av resultaten göras, innan ställning tas till om deltagande i den skall ingå i det allmänna behörighetsvillkoret för vuxna.

Frågor som avser de särskilda förkunskapskraven skall ytterligare utredas. Problemen på detta område belyses med ämnesområdena svenska och moderna språk vid humanistisk fakultet. Det kan enligt propositionen vara nödvändigt att på studerande som har läraryrket som mål ställa — förutom krav på godtagbara förkunskaper i svenska, ett krav som rimligen bör anknyta till treårig gymnasieskolnivå i ämnet — specificerade krav på kunskaper i historia och samhällskunskap liksom på vissa färdigheter i moderna språk. Det är här fråga om kunskaper och färdigheter som i allt väsentligt täcks av det i dag gällande allmänna behörighetsvillkoret. För andra studerande, exempelvis redan yrkesverksamma som vill skaffa sig vidare kunskaper i ämnet svenska för sin yrkesutövning och personer som vill komplettera studier inom annat område, t. ex. vid naturvetenskaplig fakultet, kan sådana omfattande förkunskapskrav vara mindre relevanta. Det kan därför vara ändamålsenligt att skapa ett system som är förhållandevis specificerat i fråga om uppsättningen av krav för tillträde till en enskild studiekurs men samtidigt innebär möjligheter för vederbörande utbildningsmyndighet att efterge ett eller flera krav för enskilda studerande. För studiekurs i modernt språk som i första hand genomgås av dem som siktar på lärarbanan och för studier på högre nivå kan t. ex. krav på förkunskaper i annat främmande språk eller allmän språkkunskap bli aktu-

ellt. Detta krav behöver däremot troligen inte gälla för studerande som vill komplettera annan utbildning med språkstudier eller som bedriver språkstudier utan planer på lärarverksamhet.

Utskottet vill först erinra om att avgångsbetyg från årskurs 3 på treårig (fyraårig) linje i gymnasieskolan samt vissa andra likställda utbildningar i dag ger allmän behörighet för tillträde till flertalet utbildningsvägar vid universitet och högskolor, om betyget omfattar fullständig studiekurs och medelvärdet av betyget uppgår till 2,3. Avgångsbetyg från årskurs 3 på treårig (fyraårig) linje i gymnasieskolan innebär obligatoriskt studium under 1—3 år av minst följande åtta ämnen, nämligen svenska, engelska, annat modernt språk än engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, matematik och naturkunskap (alternativt fysik och kemi). Utgångsnivån för den eftergymnasiala utbildningen och de studerandes förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen efter en ändring av kompetensreglerna tas upp i motionerna 1972:1681, 1972: 1682 och 1972: 1683.

I motionen 1972: 1681 behandlas frågan om allmänna behörighetsvillkor för högre utbildning. De nya grupper som genom en ändring av behörighetsvillkoren får tillfälle att bedriva högre studier bör inte genom att alltför låga förkunskapskrav ställs upp få sämre förutsättningar att genomföra universitets- och högskolestudier än tidigare behöriga grupper. Detta anses olyckligt i ett läge, där redan formellt behöriga har svårigheter med sina studier. För allmän behörighet föreslås därför avslutad minst tvåårig gymnasial utbildning samt av den, som genomgått tvåårig utbildning, kunskaper i svenska och engelska enligt vad som erhålls på treårig studieväg samt kunskaper i matematik enligt vad som erhålls under första årskursen på treårig studieväg. Vuxenstuderande, som fyllt 25 år och har fem års yrkesverksamhet samt motsvarande kunskaper i svenska, engelska och matematik, föreslås också erhålla allmän behörighet.

Utskottet anser att tillträdet till högre utbildning bör vidgas genom en ökning av det antal linjer i gymnasieskolan som ger allmän behörighet till sådan utbildning och finner att elever från gymnasieskolan bör erhålla allmän behörighet genom avgångsbetyg från årskurs 3 på treårig (fyraårig) linje samt genom sådant avgångsbetyg från årskurs 2 på tvåårig linje, vilket omfattar eller kompletterats med avslutad tvåårig utbildning i svenska och engelska. Avgångsbetyget skall avse fullständig studiekurs. Av de tvååriga linjerna erhålls utan kompletteringar allmän behörighet på två linjer samt, om engelska väljes inom ramen för det fria tillvalet, på ytterligare tre. Utskottet, som alltså biträder departementschefens förslag, avstyrker bifall till förevarande yrkande i motionen 1972: 1681.

Det är av vikt att kompetensreglerna medger olika vägar att förvärva

allmän behörighet. Den starka motivation för studier liksom den klara målinriktning som ofta finns hos vuxenstuderande motiverar enligt utskottets mening viss särbehandling av dessa i fråga om villkor för allmän behörighet. Utskottet ansluter sig till vad som i propositionen anförts om dels allmän behörighet för den som genomgått sådan folkhögskolutbildning eller annan utbildning som prövats vara gymnasial, dels vidgat tillträde till högre utbildning för vuxenstuderande som ej genomgått gymnasial utbildning.

Försöksverksamheten med en särskild orienteringskurs för vuxna, som utskottet ansluter sig till, tas upp i motionen 1972: 1682. Då motionsyrkandet ligger i linje med propositionens förslag bör det inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utformningen av de särskilda behörighetsvillkoren för olika utbildningar tas upp i samtliga nämnda tre motioner.

Eftersom de allmänna behörighetskraven avses bli få och förhållandevis låga behövs enligt motionen 1972: 1681 en viss bredd i fråga om de särskilda förkunskapsvillkoren för att de studerande skall få bl. a. den kunskapsmässiga referensram som är nödvändig. I motionen 1972: 1682 stryks under att utgångspunkten för det i propositionen aviserade fortsatta utredningsarbetet bör vara att universitets- och högskolestudierna skall utgå från oförändrad nivå i förhållande till dagens läge.

Utskottet konstaterar att de allmänna behörighetsvillkoren och de särskilda förkunskapsvillkoren tillsammans ger uttryck för de krav som måste uppfyllas för att fullständig behörighet till en eftergymnasial utbildningsväg skall föreligga. Om nuvarande allmänna behörighetsregler ändras är det nödvändigt att se över de särskilda behörighetsreglerna för den eftergymnasiala utbildningen. Universitets- och högskolestudierna skall, som också understryks i propositionen, bygga på en oförändrad utgångsnivå. Utskottet utgår därför från att de särskilda förkunskapskrav, som kommer att ställas upp, i förening med den nya allmänna behörighetsregeln kommer att trygga att de studerande vid de olika utbildningsvägarna vid universitet och högskolor har den allmänorientering och de övriga förkunskaper som behövs. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till vad som i motionerna 1972: 1681 och 1972: 1682 anförts om särskilda förkunskapskrav samt om oförändrad utgångsnivå för den högre utbildningen.

Frågor som hänger samman med de särskilda förkunskapskraven och uppfyllandet av dessa tas upp i motionen 1972: 1683. Inledningsvis framhålls att det finns motsättningar inbyggda i utbildningssystemen för de eftergymnasiala och gymnasiala stadierna. För utbildningen vid filosofisk fakultet har eftersträövats målinriktning och fasthet i fråga om bl. a. studiegången inom vart och ett av de enskilda ämnena. Det finns en allvarlig risk för att den gymnasiala utbildningen blir utan önskvärd

stadga och målinriktning, om tvååriga studievägar i gymnasieskolan skulle bli de mest utnyttjade som förberedelse till högre utbildning. Effekten härav skulle enligt motionärerna bl. a. bli att de studerande inte utnyttjar alla de möjligheter till förberedelse som gymnasieskolan kan ge. Då den högre utbildningen i vad gäller allmänorientering och övriga förkunskaper enligt propositionen skall starta från nuvarande utgångsläge måste de treåriga linjerna enligt motionärernas mening förbli de normala studievägarna för dem, som redan i gymnasieskolan förbereder sig för högre utbildning, samt dimensioneras härför.

Vidare bör enligt motionen 1972: 1683, för att eleverna skall ges ytterligare vägledning i studievalet, normalstudievägar till olika slag av universitets- och högskoleutbildningar utarbetas.

Beträffande den i motionen aktualiserade frågan om val av tvåårig eller treårig linje i gymnasieskolan som förberedelse för högre utbildning vill utskottet hänvisa till vad som i propositionen uttalas om strukturen i ett framtida eftergymnasialt system. Denna kommer enligt departementschefen sannolikt att vara sådan att de olika linjerna i gymnasieskolan har sina mer eller mindre naturliga fortsättningar, men att de studerande i gymnasieskolan ändå kan välja förhållandevis fritt mellan olika eftergymnasiala utbildningar. Med hänvisning till detta uttalande anser utskottet att förevarande yrkanden i motionen 1972: 1683 inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Eftersom elever från samtliga linjer i gymnasieskolan bör ges möjligheter att läsa vidare och ingen linje får bli en återvändsgränd, är det enligt motionen 1972: 1683 angeläget att regler och rekommendationer beträffande komplettering av förkunskaper för olika slag av högre utbildning tillhandahålls samtliga gymnasieskolans elever. Behovet av en kraftigt utbyggd studie- och yrkesorientering i samband med genomförandet av ändringen av behörighetsvillkoren framhålls också i motionen 1972: 1682. Utskottet vill stryka under detta behov. Det är angeläget att de studerande börjar gymnasieskolan med realistiska förväntningar om de möjligheter gymnasieskolans olika studievägar erbjuder. I propositionen erinras om den utbyggnad av gymnasieskolans och grundskolans studie- och yrkesvägledningsorganisation som i enlighet med statsmakternas beslut år 1971 påbörjats. Utskottet anser därför att motionsyrkandena inte påkallar någon åtgärd.

Utskottet biträder propositionens förslag att förkunskapskraven normalt skall uttryckas i hela årskurser i gymnasieskolan. I vad gäller frågan om säkerställandet av en normalväg genom gymnasieskolan för varje eftergymnasial utbildningsväg delar utskottet departementschefens uppfattning att för varje utbildningsväg inom högskolan de särskilda förkunskapskraven skall kunna helt uppfyllas på någon linje i gymnasieskolan. Utskottet utgår därvid från att utbildningsvägens innehåll skall vara någorlunda homogent. Framdeles liksom i dag kan självfallet un-

dantagsvis förekomma att en högskoleutbildning är sammansatt av till sin art klart väsensskilda komponenter, vilka dock var och en bygger på sin linje i gymnasieskolan.

I fråga om betyg i ämne föreslås i propositionen att kravet på ett lägsta medelvärde om 2,3 för allmän behörighet skall avskaffas. Vidare anses att någon generell lägsta betygsgräns för de särskilda förkunskapskraven i form av betyget 2 inte bör förekomma.

I motionen 1972: 1683 tas upp frågan om bedömningen av de studerandes kunskaper och färdigheter samt innehållet i propositionens begrepp godtagbara kunskaper och färdigheter i olika ämnen. För att de föreslagna behörighetsvillkoren skall bli meningsfulla krävs enligt motionen att den princip om godtagbara kunskaper och färdigheter, som enligt departementschefen skall gälla för vissa yrkestekniska specialkurser inom gymnasieskolan, tillämpas generellt inom hela den gymnasiala skolan, vilket innebär att inslag av tidigare målrelaterat betygssystem tillfogas det nuvarande. Med tanke på de krav för allmän behörighet som föreslås anses det vidare lämpligt att centrala prov i svenska och engelska ges även på de tvååriga linjerna i gymnasieskolan.

Även i motionen 1972: 1681 framhålls att ett kvalifikationskrav bör finnas inbyggt i såväl de allmänna som särskilda behörighetsvillkoren.

En arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen har behandlat frågor rörande skolans betyg och lagt fram förslag, som skolöverstyrelsen skall ta ställning till. Betygsfrågan övervägs således, och överstyrelsens ställningstagande i ärendet bör enligt utskottets mening inte föregripas. Enligt propositionen bör det vara möjligt att vid genomförandet av kompetensändringen ställa upp krav på visst lägsta betyg när det gäller de särskilda förkunskapskraven, men frågan skall bli föremål för ytterligare utredning. Departementschefen framhåller dock att det redan nu i studieplanerna för matematik och moderna språk vid universiteten bör vara möjligt att införa en rekommendation om att den studerande bör ha lägst betyget 3 för att bedriva studier i dessa ämnen. Vad gäller enhetlighet i betygssättningen i ämnena svenska och engelska på de tvååriga linjerna ankommer det på skolöverstyrelsen att uppmärksamhet följa utvecklingen på detta område. Utskottet erinrar även om vad utskottet i detta hänseende uttalat i sitt betänkande 1972: 24 angående gymnasieinspektionen. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till förevarande yrkanden i motionerna 1972: 1681 och 1972: 1683.

Enligt propositionen bör man vid behandlingen av problemen rörande urval till högre utbildning ta hänsyn till att urvalssystemet skall kunna vara användbart vare sig en viss del av den högre utbildningen är öppen eller inte.

De urvalsinstrument, som kompetensutredningen anser bör kunna

komma i fråga, är skolbetyg och test som avses mäta förutsättningarna för fortsatt utbildning (studielämplighetsprov). Betyget sägs enligt en rad undersökningar ha visat sig vara det bästa enskilda prognosinstrumentet, vilket anses bero bl. a. på att betygen rymmer ett samlat mått av flera lärares iakttagelser och bedömning av de enskilda eleverna under lång tid. Vid meritvärderingen bör enligt utredningen erfarenhet från arbetslivet tillgodoräknas som ett komplement till betyg och studielämplighetsprov. Utredningen lägger inte fram något fullständigt förslag när det gäller värderingen av studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet samt en sammanvägning av de olika meritvärderingsunderlagen. Utredningen föreslår att fördelningen av platser mellan olika sökandegrupper t. v. skall ske genom proportionell kvotering. Ett annat alternativ som nämns är en platsfördelning mellan grupperna efter deras kollektiva studieprognos. Ju bättre studieprognos en grupp har, desto större andel av platserna skall den få. En metod att lösa detta tekniskt kan baseras på användningen av studielämplighetsprovskvotering. Grupperna jämförs därvid beträffande resultatet på provet, och med hänsyn till detta bestäms varje grupps andel av platserna.

I motionen 1972: 1681 tas upp ett antal frågor som gäller urval till högre utbildning. Åtgärder mot den sociala snedrekryteringen inom den högre utbildningen anses böra sättas in i första hand i skolväsendet och på det studiesociala området och inte i något speciellt urvalssystem vid antagning till högre utbildning. Alla sökande bör bedömas lika vid antagningstillfället med hänsyn till deras då redovisade studieförutsättningar. Det anses att betyg i ämnen som krävs för behörighet till viss utbildningsväg bör ingå i meritvärderingsunderlaget vid antagning till utbildningen. För att taktiska val av studievägar i gymnasieskolan skall förhindras bör kvoteringen mellan olika sökandegrupper ske med studielämplighetsprovskvotering och inte enligt den proportionella metoden. Vidare bör i det fortsatta utredningsarbetet beaktas att ett tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet som är odefinierad kan leda till en form av s. k. konkurrenskomplettering, som i annat sammanhang inte anses acceptabel. Enligt motionen 1972: 1682 bör de erfarenheter, de kunskaper och den studiemotivation som arbetslivserfarenhet kan innebära tillgodoräknas vid urval bland sökande.

Enligt propositionen visar bl. a. vissa undersökningsresultat att en av de avgörande punkterna i selektionsprocessen i vad gäller eftergymnasial utbildning är ungdomarnas val redan vid avslutandet av grundskolan av fortsatt utbildning eller annan verksamhet. Det är därför angeläget, som departementschefen också påpekar, att påverka framför allt de förhållanden dels utanför skolans område, dels inom skolan som styr ungdomarnas val av utbildningsvägar. Vad gäller meritvärdering av de ämnen som ger behörighet till viss utbildning och av arbetslivserfarenhet hänvisar utskottet till det i propositionen aviserade fort-

sätta utredningsarbetet. Beträffande frågan om studielämplighetsprov och kvotering utifrån detta har utskottet inhämtat att det är möjligt att i det fortsatta utvecklingsarbetet anpassa studielämplighetsprovet till de i propositionen föreslagna behörighetsvillkoren samt att finna någon form av kvoteringsmetod, som bygger på de sökandes studielämplighet. Med hänvisning till det anförda och till det fortsatta utredningsarbetet finner utskottet att motionerna 1972: 1681 och 1972: 1682 i förevarande delar inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motionen 1972: 1144, som väcktes under den allmänna motions tiden, tas upp den proportionella kvoteringsmetoden inom grundskolans kompetensområde vilken bygger på gruppindelning av de inträdessökande efter deras behörighetsgivande skolunderbyggnad. Uppfyller sökande kraven för flera huvudgrupper hänförs vederbörande till den huvudgrupp som motsvarar den sökandes längsta utbildning. Eftersom hänsyn inte tas till det ur den sökandes synpunkt bästa avgångsbetyget, kan enligt motionärerna i vissa lägen sökande som har avgångsbetyg från treårig gymnasial linje slås ut av annan sökande med endast grundskola och med sämre grundskolbetyg än den förstnämnde sökanden, vilket anses vara en orimlig konsekvens av systemet.

Utskottet erinrar om att utskottet i sitt uttalande vid fjolårets riksdag (UbU 1971: 3, s. 8) förutsatt att allvarliga ansträngningar görs att rätta till icke önskvärda effekter av gällande kvoteringsbestämmelser. Utskottet föreslår nu att riksdagen som sin mening ger denna utskottets uppfattning till känna för Kungl. Maj:t.

Hur en reform av gymnasieskolans kompetensvärde än utformas, kommer det enligt motionen 1972: 1681 på sikt att uppstå ett stort behov av kompletteringsstudier, framför allt för studerande som genomgått tvåårig linje av gymnasieskolan. Sett i ett vidare perspektiv bör detta behov enligt motionärerna resultera i att gymnasieskolan organiseras så, att den inom sig ger alla de möjligheter till kompletteringar och påbyggnadsstudier som en reform av kompetenssystemet erfordrar.

Enligt utskottet är en viktig strävan i utbildningspolitiken att undvika att vissa studievägar blir återvändsgränder. Den kommunala vuxenutbildningen har bl. a. som uppgift att tillhandahålla kompletterande utbildning. Utskottet vill i anledning av motionsyrkandet erinra om att gymnasieskolan som regel är primärkommunal och att förekommande kommunal vuxenutbildning brukar förläggas till skolenhet med gymnasieskola som avser ungdomsutbildning, såvida inte särskild skolenhet för vuxenutbildning finns i kommunen. Av skolstadgan (1971: 235) och kungörelsen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning framgår bl. a. att rektor vid här nämnd skolenhet med gymnasieskola har den omedelbara ledningen av både ungdomsutbildningen och vuxenut-

bildningen vid skolenheten och att flertalet studierektorer vid enheten kan i sitt arbetsområde inräkna såväl ungdomsutbildning som vuxenutbildning. Såvitt utskottet kan bedöma finns redan i dag organisatoriska förutsättningar för att vid gymnasieskolor anordna den kompletterande utbildning som tagits upp i motionen. Om ifrågavarande utbildning skall anordnas på dagtid eller kvällstid, koncentrerad eller utsträckt i tiden, är en praktisk fråga som får lösas lokalt med utgångspunkt i bl. a. elevernas önskemål. Övriga organisatoriska frågor som kan komma att aktualiseras får prövas i det fortsatta utredningsarbetet. Med hänvisning till det anförda är utskottet f. n. inte berett att förordna någon riksdagens åtgärd i det aktualiserade ärendet och avstyrker bifall till motionen 1972: 1681 i denna del.

Såsom framgått av utskottets redovisning måste ett ställningstagande till vissa huvuddelar av det nya kompetensregelsystemet för den högre utbildningen anstå tills U 68 slutfört sitt arbete och beslut angående det eftergymnasiala utbildningssystemet föreligger. Under tiden fram till dess kommer nuvarande kompetensregler att kvarstå till sitt innehåll i stort sett oförändrade, vilket bör beaktas av dem som i skolväsendet svarar för studie- och yrkesorienteringen.

Hemställan

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972: 1681 i denna del godkänner de riktlinjer som i propositionen 1972: 84 förordats i fråga om allmänna behörighetsvillkor för högre utbildning,
2. att riksdagen avslår motionen 1972: 1682 i vad avser viss försöksverksamhet,
3. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionerna 1972: 1681 och 1972: 1682 i motsvarande delar godkänner de riktlinjer som i propositionen 1972: 84 förordats i fråga om särskilda behörighetsvillkor för högre utbildning,
4. att riksdagen avslår motionen 1972: 1683 i vad avser normalstudievägar,
5. att riksdagen avslår motionerna 1972: 1682 och 1972: 1683 i vad avser studie- och yrkesorientering,
6. att riksdagen avslår motionerna 1972: 1681 och 1972: 1683 i vad avser kunskaper och färdigheter,
7. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag på motionen 1972: 1681 och motionen 1972: 1682 i motsvarande delar godkänner de riktlinjer som i propositionen 1972: 84 förordats i fråga om urval till högre utbildning m. m.,

8. att riksdagen avslår motionen 1972: 1682 såvitt den inte behandlats under 2, 3, 5 och 7,
9. att riksdagen beträffande kungörelsen (1966: 24) om grundskolans kompetensvärde som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen 1972: 1144,
10. att riksdagen avslår motionen 1972: 1681 i vad avser gymnasieskolans organisation.

Stockholm den 18 maj 1972

På utbildningsutskottets vägnar

JAN-ERIK WIKSTRÖM

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Wikström (fp), Mårtensson (s), Richardson (fp), Jönsson i Arlöv (s), Nordstrandh (m), Wiklund i Härnösand (s), Gustafsson i Barkarby (s), fru Gradin (s), herr Johansson i Skärstad (c), fru Dahl (s), fru Sundberg (m), herrar Sundgren (s), Fiskesjö (c), fröken Andersson i Stockholm (c) och fru Nordlander (vpk).

Reservationer

1. beträffande *allmänna behörighetsvillkor* av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser att

dels den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med »Utskottet anser» och på s. 6 slutar med »gymnasial utbildning» bort ha följande lydelse:

»Utskottet, som tillstyrker yrkandet i förevarande motion, finner att elever från gymnasieskolan bör erhålla allmän behörighet genom avgångsbetyg från årskurs 3 på treårig (fyraårig) linje samt genom sådant avgångsbetyg från årskurs 2 på tvåårig linje, vilket kompletterats med avslutad treårig utbildning i svenska och engelska samt med första årskursen i matematik på treårig studieväg. Avgångsbetyget skall avse fullständig studiekurs.

Det är av vikt att kompetensreglerna medger olika vägar att förvärva allmän behörighet. Den starka motivation för studier liksom den klara målinriktning som ofta finns hos vuxenstuderande motiverar enligt utskottets mening viss särbehandling av dessa i fråga om villkor för allmän behörighet. Utskottet ansluter sig till vad som i motionen 1972: 1681 anförts om allmän behörighet för vuxenstuderande, som fyllt 25 år och har fem års yrkesverksamhet samt kunskaper i svenska och engelska

som svarar mot avslutad treårig utbildning i gymnasieskolan och kunskaper i matematik som svarar mot första årskursen på treårig studieväg.»

dels utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. att riksdagen med bifall till motionen 1972: 1681 i denna del och med avslag på Kungl. Maj:ts förslag i motsvarande del godkänner de riktlinjer som i motionen förordats i fråga om allmänna behörighetsvillkor för högre utbildning,

2. *beträffande de särskilda behörighetsvillkoren och utgångsnivån för universitets- och högskolestudierna* av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m), Johansson i Skärstad (c), fru Sundberg (m), herr Fiskesjö (c) och fröken Andersson i Stockholm (c) som anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 6 som börjar med »Utskottet konstaterar» och slutar med »högre utbildningen» bort ha följande lydelse:

»Utskottet konstaterar att de allmänna behörighetsvillkoren och de särskilda förkunskapsvillkoren tillsammans ger uttryck för de krav som måste uppfyllas för att fullständig behörighet till en eftergymnasial utbildningsväg skall föreligga. Om nuvarande allmänna behörighetsregler ändras är det nödvändigt att se över de särskilda behörighetsreglerna för den eftergymnasiala utbildningen. De särskilda förkunskapskrav som f. n. gäller är utformade under den förutsättningen att de studerande före utbildningen inhämtat visst minsta antal lärokurser i olika ämnen, antingen i gymnasieskolan eller på annat sätt. Universitets- och högskolestudierna skall, som också understryks i propositionen, bygga på en oförändrad utgångsnivå. Utskottet utgår därför från att de förkunskaper som krävs för de olika utbildningsvägarna vid universitet och högskolor skall uttryckas i särskilda förkunskapskrav, som i förening med den nya allmänna behörighetsregeln i allt väsentligt motsvarar vad som uttrycks i nu gällande behörighetsvillkor.

Vad utskottet sålunda anfört om utgångsnivån för universitets- och högskolestudierna samt om de särskilda förkunskapskraven bör riksdagen som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna.»

dels utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna 1972: 1681 och 1972: 1682 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om utgångsnivån för universitets- och högskolestudierna samt om riktlinjer för särskilda behörighetsvillkor för högre utbildning,

3. *beträffande normalstudievägar i gymnasieskolan som förberedelse för högre utbildning* av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 7 som börjar med »Beträffande den» och slutar med »riksdagens åtgärd» bort ha följande lydelse:

»Även om möjligheter nu öppnas för elever som med godtagbara resultat genomgått tvåårig gymnasial utbildning att på vissa villkor vinna behörighet till eftergymnasial utbildning, bör dock detta enligt utskottets mening inte bli den reguljära vägen till universitets- och högskolestudier.

Mycket talar för att den normala förberedelsen för högre studier allmänt bör vara treårig gymnasieskola. Ett av skälen härför är det förhållandet, att utgångsnivån för den högre utbildningen — som utskottet tidigare konstaterat — skall vara oförändrad. Ett annat skäl är den allmänt gjorda erfarenheten att den nuvarande förberedelsen för dessa studier inte kan anses vara onödigt lång. Erfarenheterna från de senaste åren tyder tvärtom på att många universitets- och högskolestuderande haft betydande svårigheter att klara av sina studier på normal tid. Behovet av en god och bred allmänorientering i den kommande yrkesutövningen utgör också skäl till att välja en treårig gymnasieskolutbildning när man avser bedriva högre studier.

Det kan vidare förtjäna uppmärksammas att ett systematiskt uppbyggt studietekniskt träningsprogram omfattande tre år och bestående av nya arbetsformer som långläxa, betingsläsning och specialarbete utgjorde ett väsentligt inslag i 1964 års gymnasierreform. Det finns inte anledning att tro att behovet av en sådan studiemetodisk träning skulle vara mindre nu.

En mera allmän övergång till tvåårig gymnasieskola som förberedelse för högre studier skulle således enligt utskottets mening kunna leda till att många studerande lockas in på krävande studier utan att ha tillräckliga förkunskaper för dessa. En annan effekt skulle kunna bli att många tvingas till alltför omfattande kompletteringar. Detta skulle lätt kunna leda till att den i socialt avseende önskade breddningen av rekryteringen till högre studier i själva verket skulle komma att motverkas.

Man kan vidare inte bortse från att en markant övergång till tvåårig förberedelse för högre studier skulle kunna få negativa konsekvenser för gymnasieskolans struktur. De treåriga linjerna utgör en tillgång av stort värde som ovan visats och linjeorganisationen har en utomordentlig utbildningskapacitet. Det skulle därför vara olyckligt om vid den årliga dimensioneringen av gymnasieskolan antalet intagningsklasser på treårig linje skulle krympas så att denna kapacitet inte skulle kunna utnyttjas.

För att eleverna skall ges ytterligare vägledning i studievalet, bör vidare normalstudievägar till olika slag av universitets- och högskoleutbildningar utarbetas.

Utskottet finner sålunda att starka skäl talar för att den normala studiegången för de elever, som redan i gymnasieskolan förbereder sig

för universitets- och högskolestudier, fortfarande bör vara en treårig studieväg, vilket riksdagen som sin mening bör ge till känna.»

dels utskottets hemställan under 4 bort ha följande lydelse:

4. att riksdagen i anledning av motionen 1972: 1683 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om normalstudievägar i gymnasieskolan som förberedelse för högre utbildning,

4. beträffande *kunskaper och färdigheter*

a. av herrar Wikström (fp) och Richardson (fp) som anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med »En arbetsgrupp» och slutar med »och 1972: 1683» bort ha följande lydelse:

»Den relativa betygsprincipen har i samband med integrationen av gymnasium, fackskola och yrkesskola utsträckts till att — med visst undantag — gälla hela den nya gymnasieskolan trots att förutsättningarna för en sådan betygssättningsmetod i hög grad saknas. Då elevgrupperna i gymnasieskolan ofta är förhållandevis små ur statistisk synpunkt och starkt skiftande i fråga om prestationsnivå och då därtill centrala prov icke förekommer på de tvååriga linjerna, ger ett grupprelaterat betygssystem ofullständig och osäker upplysning om elevernas kunskaper och färdigheter.

Fastställandet av ett visst betygsmedelvärde eller ett lägsta betyg i ett visst ämne för högskolestudier saknar därför mening och kan i stället leda till direkta orättvisor, då ett visst betyg på en viss linje kan motsvara helt andra kunskaper än dem som samma betyg motsvarar på en annan linje. Antalet sökande till olika linjer ett år kan ju variera utomordentligt, vilket ofta har den följden, att intagningsklassernas betygsmedelvärde skiftar starkt mellan olika linjer vid starten av första årskursen. På samma sätt kan på en och samma linje ett visst betyg motsvara olika kunskaper under olika läsår beroende på att konkurrensen om intagningsplatserna på linjen kan skifta från år till år.

En annan betygsprincip än den enbart relativa bör finnas. I själva verket har propositionens krav om 'genomgång av en tvåårig utbildning' och kunskaper 'motsvarande minst två årskurser' ingen egentlig innebörd så länge inte 'godkännandeprincipen' infogats i det nuvarande relativa betygssystemet. För att tanken på en oförändrad utgångsnivå i de eftergymnasiala studierna skall bli meningsfull och garantier skall finnas för att de studerande har en faktisk och inte bara en formell behörighet för dessa studier måste krävas, att en linje eller kurs inte bara är 'genomgången' utan också att den är genomgången med ett godtagbart resultat. En precisering på just denna punkt är därför nödvändig.

Utan att i övrigt föregripa ställningstagandet till skolöverstyrelsens kommande förslag till nytt betygssystem bör riksdagen nu uttala, att *ett*

av de moment som tillhör det målrelaterade betygssystemet bör tillämpas, nämligen principen om en viss lägsta prestation som motsvarar godtagbara kunskaper och färdigheter. En sådan målprecisering bör göras utifrån gällande kursplaner och tillämpas vid betygssättningen på samma sätt som nu sker beträffande vissa yrkestekniska specialkurser. Det synes vidare — med tanke på de behörighetskrav som föreslås — lämpligt att centrala prov i svenska och engelska ges även på de tvååriga linjerna på gymnasieskolan.

Vad utskottet sålunda anför i anledning av förevarande yrkanden i motionerna 1972: 1681 och 1972: 1683 bör riksdagen som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna.»

dels utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen i anledning av motionerna 1972: 1681 och 1972: 1683 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför om kunskaper och färdigheter,

b. av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 8 som börjar med »En arbetsgrupp» och slutar med »och 1972: 1683» bort ha följande lydelse:

»För allmän behörighet krävs f. n. ett lägsta betygsmedelvärde om 2,3 och beträffande särskilda förkunskaper är betyget 2 lägsta gräns för behörighet. Dessa regler bör finnas kvar intill dess det nuvarande betygssystemet av statsmakterna modifierats eller ersatts med ett nytt system. Även därefter måste det emellertid uppställas ett mått för godtagbara kunskaper och färdigheter. Detta bör då motsvara minst de krav som i dag ställs upp i form av nämnda lägsta betygsmedelvärde och generella lägsta betygsgräns. Det synes vidare lämpligt att centrala prov i svenska och engelska ges även på de tvååriga linjerna på gymnasieskolan.

Vad utskottet sålunda anför i anledning av förevarande yrkanden i motionerna 1972: 1681 och 1972: 1683 bör riksdagen som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna.»

dels utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen i anledning av motionerna 1972: 1681 och 1972: 1683 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anför om kunskaper och färdigheter,

5. beträffande urval till högre utbildning av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser att

dels den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med »Enligt propositionen» och på s. 10 slutar med »riksdagens åtgärd» bort ha följande lydelse:

»Enligt propositionen visar bl. a. vissa undersökningsresultat att en av de avgörande punkterna i selektionsprocessen i vad gäller eftergymnasial utbildning är ungdomarnas val redan vid avslutandet av grundskolan av fortsatt utbildning eller annan verksamhet. Det är därför angeläget, som departementschefen också påpekar, att påverka framför allt de förhållanden dels utanför skolans område, dels inom skolan som styr ungdomarnas val av utbildningsvägar. Beträffande det fortsatta utredningsarbetet i vad avser urval till högre utbildning bör vissa allmänna riktlinjer nu lämnas av riksdagen. Antalet kvoteringsgrupper bör vara så litet som möjligt och kvoteringen mellan olika grupper av inträdessökande bör ske med studielämplighetsprovskvotering. Vidare bör det prövas om studielämplighetsprov också kan användas som individuellt urvalsinstrument i kombination med andra. Meritvärde bör tilldelas även de betyg som erhållits vid komplettering för att särskild behörighet skall uppnås. När ställning tas till hur arbetslivserfarenhet skall värderas i olika urvalssituationer bör prövas om inte hänsyn i första hand bör tas till sådan erfarenhet som har anknytning till den sökta utbildningen.

Vad utskottet i anledning av motionerna 1972: 1681 och 1972: 1682 anfört beträffande det fortsatta arbetet med urvalsfrågorna bör riksdagen som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna.»

dels utskottets hemställan under 7 bort ha följande lydelse:

7. att riksdagen i anledning av motionerna 1972: 1681 och 1972: 1682 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om urval till högre utbildning m. m.,

Särskilda yttranden

1. beträffande *normalstudievägar i gymnasieskolan som förberedelse för högre utbildning* av herr Fiskesjö (c):

Den viktigaste anledningen till att nu besluta om nya bestämmelser beträffande gymnasieskolans allmänna kompetensvärde för högre studier är att beslutet skall kunna vara utgångspunkt för fortsatt utredningsarbete och ett därpå följande beslut om bl. a. särskilda behörighetsvillkor och regler om meritvärdering och urval.

Däremot har beslutet endast begränsat värde som underlag för information till föräldrar, studievägledare och elever om vilka reella möjligheter till högre studier som olika linjer i gymnasieskolan kommer att ge i framtiden. Det avgörande härvidlag kommer att vara utfallet av det fortsatta utredningsarbetet och de beslut som kommer att fattas på grundval därav.

Redan nu förefaller det emellertid ganska uppenbart att om högskolestudierna skall bygga på en oförändrad utgångsnivå — vilket är den

målsättning som fastläggs i såväl proposition som utskottsbetänkande — så kommer detta i flertalet fall att medföra krav på omfattande kompletteringar för elever som skaffat sig allmän behörighet på gymnasieskolans tvååriga linjer. Elever som från början är inriktade på högskolestudier efter genomgången gymnasieskola bör därför även i fortsättningen företrädesvis välja en treårig studieväg i gymnasieskolan.

2. beträffande information om tidpunkten för en ändring av reglerna för allmän behörighet till eftergymnasiala studier av herrar Johansson i Skärstad (c), Fiskesjö (c) och fröken Andersson i Stockholm (c):

Från många synpunkter är det positivt att nya grupper genom de ändrade reglerna för allmän behörighet bereds tillträde till eftergymnasiala utbildningsvägar. Återvändsgränder i vad gäller linjeval i gymnasieskolan undanröjs samtidigt som de nya grupperna kan tillföra den högre utbildningen nya erfarenheter och impulser. Det är däremot mindre tilltalande att elever i dagens gymnasieskola inte kan få besked om när ändringen träder i kraft. Elever som gjort sitt val med beaktande av vad kompetensutredningen föreslagit om allmän behörighet kommer även i fortsättningen att sväva i ovisshet om vid vilken tidpunkt den studieväg man valt kommer att ge allmän behörighet till eftergymnasiala utbildningsvägar. Ett besked i detta avseende skulle av dessa med all säkerhet uppfattas som positivt, då det bl. a. skulle underlätta möjligheterna att planera mellanperiodens verksamhet. Vi finner därför att det skulle ha varit önskvärt att tidpunkten för kompetensändringen preciserades i samband med beslutet.

3. beträffande det gymnasiala stadiets organisation av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m):

Den nya utformningen av gymnasieskolans kompetensvärde kommer otvivelaktigt att starkt öka behovet av möjligheter till kompletteringsstudier för framför allt de studerande som genomgått tvåårig gymnasieskollinje. Denna komplettering, som i första hand syns bära ske inom gymnasieskolans ram, påkallar en sådan organisation av gymnasieskolan, att denna inom sig förmår ge alla de möjligheter till kompletteringar och påbyggnadsstudier som förändringen av kompetenssystemet fordrar. Att de organisatoriska frågor, som kan komma att aktualiseras i och med att de nya kompetensreglerna träder i kraft, enligt utskottet får prövas i det fortsatta utredningsarbetet, kan tills vidare betecknas som tillfredsställande. Detta får dock icke utesluta att en särskild översyn av gymnasieskolans organisation kan behöva företas, sedan arbetet med att utreda omfattningen av de särskilda behörighetskraven ytterligare belyst organisationsfrågan och 1968 års utbildningsutredning (U 68) redovisat sin syn på gymnasieskolan i relation till den nya högskolan.